

Dr. sc. Zoran Burić*

NOVI POLOŽAJ ŽRTVE U KAZNENOM POSTUPKU – U POVODU OBVEZE TRANSPONIRANJA ODREDABA DIREKTIVE 2012/29/EU U HRVATSKI KAZNENOPRAVNI SUSTAV**

U studenom 2015. istječe rok za transponiranje odredaba Direktive o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela u kaznenopravne sustave država članica. Radi transponiranja odredaba te Direktive u hrvatski pravni sustav potrebno je izmijeniti i odredbe ZKP-a koje se odnose na žrtvu. U radu se, nakon što se opisuje sve veći utjecaj kaznenog prava EU-a na razvoj prava žrtava kaznenih djela, koji je kulminirao donošenjem Direktive, prikazuju i analiziraju najvažnije odredbe Nacrta Prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama ZKP-a iz srpnja 2015. koje se odnose na žrtvu kaznenog djela. Posebna je pozornost posvećena analizi nekoliko problemskih cjelina: definiranju pojma žrtve kaznenog djela i jasnom i dosljednom razgraničenju tog pojma od pojma oštećenika, širenju prava žrtava kaznenih djela, uvođenju postupka obvezne pojedinačne procjene za sve žrtve kaznenih djela te širenju prava oštećenika na tumačenje i provođenje u kaznenom postupku. U zaključku se iznosi završna ocjena u Nacrtu predloženih odredaba u kojoj se njihova opravdanost sagledava iz aspekata osnovnih tendencija koje određuju suvremeno uređenje položaja žrtve u kaznenom postupku te interesa drugih sudionika kaznenog postupka – državnih tijela i posebno okrivljenika i njegove obrane.

1. UVOD

Jedan od razloga za poduzimanje novih izmjena i dopuna Zakona o kaznenom postupku (dalje u tekstu: ZKP)¹ bila je potreba da se kroz njihovo

* Dr. sc. Zoran Burić, viši asistent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

** Rad je rezultat istraživanja provedenog za potrebe znanstvenoistraživačkog projekta *Novi hrvatski pravni sustav* Pravnog fakulteta u Zagrebu

¹ NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11 – pročišćeni tekst, 91/12 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14.

usvajanje u hrvatski kaznenoproceni sustav transponiraju odredbe Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP (dalje u tekstu: Direktiva).² Imajući u vidu da je krajnji rok za pravovremeno transponiranje odredaba Direktive u nacionalne kaznenopravne sustave bio 16. studenog 2015.,³ potreba transponiranja njezinih odredaba zapravo je bila primarni razlog za poduzimanje izmjena i dopuna ZKP-a u tom trenutku. Stoga je radna skupina organizirala svoj rad tako da su izmjene i dopune ZKP-a koje se odnose na novi položaj žrtve u kaznenom postupku prve uzete u razmatranje.

Radna skupina, suočena s neizbježnim izmjenama i dopunama ZKP-a koje su posljedica prilagodbe hrvatskog kaznenopravnog poretka kaznenom pravu Europske unije (dalje u tekstu: EU), svoj je mandat odlučila iskoristiti i za revidiranje postojećih odredaba ZKP-a kojima se uređuje položaj žrtve u vezi s kaznenim postupkom i u njemu, a na koje se odredbe Direktive, barem direktno, ne odnose. Naime od trenutka kada je žrtva uvedena u hrvatski kazneni postupak kao posebni procesni subjekt⁴ uređenju njezina položaja u ZKP-u, osobito u odnosu na razgraničenje pojmova žrtve i oštećenika i dosljedno razlikovanje njihova procesnog položaja, upućene su kritike (o tome više v. *infra* 3. 1. 2.). Radna je skupina te kritike smatrala opravdanim da je sukladno njima odlučila jasno odrediti razliku između uloga žrtve i oštećenika u kaznenom postupku te dosljedno provesti to razlikovanje kroz cijeli ZKP. Pored toga, radna je skupina intervenirala i u druge odredbe ZKP-a, posebno njegova Prvog dijela, Glave V., u kojoj su okupljene opće odredbe koje se odnose na žrtvu, oštećenika, oštećenika kao tužitelja i privatnog tužitelja,⁵ u cilju kvalitetnijeg zakonskog uređenja pojedinih pitanja.

Ciljevi koje si je radna skupina u odnosu na uređenje položaja žrtve u kaznenom postupku postavila doveli su do prijedloga brojnih izmjena i dopuna u tekstu ZKP-a. Brojnost predloženih izmjena i dopuna može zavarati, jer u velikoj se većini odredaba zakonsko uređenje pojedine procesne situacije zapravo ne mijenja, nego se mijenja jedino subjekt koji je na poduzimanje određene procesne radnje ovlašten ili subjekt na kojeg se pojedina procesna situacija odnosi. To je posljedica, kako je već istaknuto, jasnog i dosljednog razlikovanja između uloga žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Brojnost predloženih

² SL L 315, 14. 11. 2012.

³ Čl. 27. st. 1. Direktive.

⁴ To je učinjeno novim hrvatskim ZKP-om iz 2008. godine. O razlozima za to, kao i o međunarodnim aktima i inozemnim zakonima koji su poslužili kao osnova za odredbe ZKP-a o žrtvi, v. Pavišić, Berislav, *Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku*, HLJKPP 2(2008), str. 532-534, 538.

⁵ Čl. 43.-63. ZKP.

izmjena u Prvom dijelu, Glavi V. ZKP-a, navela je radnu skupinu da, umjesto predlaganja izmjena i dopuna pojedinih članaka ZKP-a, predloži cijelu novu Glavu V.

Kao rezultat rada radne skupine nastao je Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (dalje u tekstu: Nacrt).⁶ Sudbina je Nacrta u trenutku pisanja ovoga rada neizvjesna. Koji god bili budući koraci ovlaštenog predlagatelja zakonodavnih izmjena, svakako treba imati na umu da je rok za pravovremeno transponiranje odredaba Direktive u hrvatski kaznenopravni sustav istekao 16. studenog 2015. To za državu znači da je što prije potrebno poduzeti mjere radi transponiranja odredaba Direktive kako bi se izbjegle eventualne za državu negativne posljedice,⁷ a za građane da se pred sudovima i drugim državnim tijelima koja sudjeluju u kaznenom postupku mogu izravno pozivati na odredbe Direktive, kao, u slučaju nepravovremenog transponiranja njezinih odredaba, izravno primjenjivi izvor prava u Republici Hrvatskoj.⁸ Bez obzira na neizvjesnu sudbinu Nacrta, on budućem predlagatelju može poslužiti barem kao osnova za kritičko promišljanje nekih budućih zakonskih prijedloga, a autoru je poslužio kao osnova za pisanje ovog rada.

Rad je podijeljen u četiri dijela. Nakon uvoda, u drugom se dijelu rada prikazuje utjecaj prava EU-a na razvoj prava žrtava kaznenih djela, koji je (za sada) kulminirao donošenjem Direktive. Prikazom brojnosti i sveobuhvatnosti navedenih pravnih izvora i važnosti koja je u (primarnom) pravu EU-a dana žrtvama kaznenih djela u tom se dijelu rada opravdava ocjena da je kazneno pravo EU-a i pravo žrtava kaznenih djela. Taj dio rada završava kratkim upoznavanjem čitatelja s procesom donošenja Direktive, njezinim ciljevima i najvažnijim odredbama. Treći dio rada njegov je središnji dio, u kojem se prikazuju i kritički analiziraju odredbe Nacrta koje su nastale kao posljedica transponiranja odredaba Direktive u hrvatski pravni sustav. U odnosu na taj dio rada treba istaknuti dva važna ograničenja. Prije svega, u tom se dijelu rada ne daje sveobuhvatni prikaz položaja žrtve u hrvatskom kaznenom pravu. Potreba za zaštitom prava žrtava kaznenih djela sustavno utječe na hrvatsko kazneno pravo i rezultira važnim izmjenama našeg materijalnog⁹ i procesnog kaznenog

⁶ Nacrt Prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, Zagreb, srpanj 2015. (dalje u bilješkama: Nacrt).

⁷ O postupku Komisije protiv država članica u slučaju kršenja prava Unije, v. Đurđević, Zlata, *Lisabonski ugovor: Prekretnica u razvoju kaznenog prava u Europi*, HLJKPP 2(2008), str. 1117.

⁸ O neposrednom učinku direktiva u kaznenopravnom području, v. Đurđević, Zlata, *Mehanizmi utjecaja prava Europske zajednice na kaznenopravne sustave država članica*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 2(2004), str. ...

⁹ O utjecaju viktimologije na uređenje kaznenih djela protiv spolne slobode u novom hrvatskom Kaznenom zakonu iz 2011. godine, v. primjerice Turković, Ksenija; Maršavelski, Aleksandar, *Nacrt posebnog dijela novog Kaznenog zakona – Pregled pet glava*, HLJKPP 2(2010), str. 513 i dalje.

prava.¹⁰ Cilj je ovoga rada prikazati samo one izmjene koje su unesene u tekst Nacrta. Drugo, u radu nije moguće prikazati ni sve odredbe Nacrta koje se odnose na žrtvu kaznenog djela, pa je prikaz i analiza ograničen samo na najvažnije promjene koje u odnosu na položaj žrtve donosi Nacrt. Četvrti i završni dio rada njegov je zaključak, u kojem se sumiraju rezultati ranijih dijelova rada i iznosi ocjena odredaba Nacrta koji se odnose na žrtvu kaznenog djela.

2. KAZNENO PRAVO EU-A KAO PRAVO ŽRTAVA KAZNENIH DJELA

2.1. Razvoj prava žrtava kaznenih djela u kaznenom pravu EU-a

U posljednjih je petnaestak godina EU zauzeo vodeću ulogu u razvoju prava žrtava kaznenih djela u Europi.¹¹ Prije toga nedvojbeno središte razvoja misli o potrebi ozbiljnijeg razmatranja položaja žrtve u kaznenom postupku i u vezi s njim bilo je Vijeće Europe.¹² Prvi opipljivi rezultat djelovanja EU-a na području promicanja prava žrtava kaznenih djela bila je Okvirna odluka Vijeća 2001/220/PUP od 15. ožujka 2001. o položaju žrtava u kaznenom postupku (dalje u tekstu: Okvirna odluka).¹³ U trenutku donošenja Okvirna je odluka predstavljala prvi pravno odvezujući instrument usvojen na međunarodnoj razini koji na sveobuhvatan način uređuje prava žrtava u kaznenom

¹⁰ O važnim izmjenama ZKP-a poduzetima novelom iz 2013. godine u cilju jačanja procesnog položaja žrtve kaznenog djela, a koje su poduzete primarno s ciljem ugradnje u naš kaznenopravni sustav sredstava kojima se omogućava ostvarenje prava žrtve kaznenog djela na učinkovitu istragu, v. Đurđević, Zlata, *Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP/08: Prvi dio?*, HLJKPP 2(2013), str. 331-333.

¹¹ Letschert, Rianne; Rijken, Conny, *Rights of Victims of Crime: Tensions between an Integrated Approach and a Limited Legal Basis for Harmonisation*, New Journal of European Criminal Law 3(2013), str. 227.

¹² Najvažniji akti Vijeća Europe u odnosu na položaj žrtava kaznenih djela u okviru sustava kaznenog pravosuđa primarno su *soft law* instrumenti, od kojih su najvažniji Preporuka No. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i postupka od 28. lipnja 1985. i Preporuka Rec(2006)8 o pomoći žrtvama kaznenih djela od 14. lipnja 2006. *Hard law* instrumenti ograničavaju se na neka pitanja položaja žrtava, kao Europska konvencija o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja od 24. studenog 1983. (koju je Republika Hrvatska ratificirala zakonom od 16. svibnja 2008. [NN MU 4/08]), ili se ograničavaju na uređenje položaja posebne kategorije žrtava, primjerice djece – Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (koju je Republika Hrvatska ratificirala zakonom od 15. srpnja 2011. [NN MU 11/11]) – ili žrtava trgovanja ljudima – Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima (koju je Republika Hrvatska ratificirala zakonom od 21. lipnja 2007. [NN MU 7/07]).

¹³ SL L 82, 22. 3. 2001.

postupku.¹⁴ Primarni cilj Okvirne odluke bilo je poboljšanje položaja žrtve u kaznenom postupku na cijelom teritoriju EU-a. U svrhu ostvarenja tog cilja Okvirna je odluka predvidjela harmonizaciju nekih temeljnih prava žrtava zajamčenih u nacionalnim kaznenopravnim porecima država članica.¹⁵ Budući da Okvirne odluke, instrument predlibabonskog trećeg stupa prava EU-a, nisu bile neposredno primjenjive, bila je nužna njihova implementacija u nacionalne (kazneno)pravne poretkove, što u odnosu na Okvirnu odluku o položaju žrtava u kaznenom postupku znači da harmonizacija prava žrtava u EU-u nije bila neposredno ovisna o njezinim odredbama, nego o implementacijskim pothvatima država članica. Analiza tih implementacijskih pothvata, čiji su rezultati objavljeni u dvama izvješćima Komisije, pokazala je da odredbe Okvirne odluke nisu u potpunosti ostvarile zadane ciljeve,¹⁶ što i jest osnovi razlog njihove zamjene odredbama Direktive.¹⁷

Okvirna je odluka dakle označila početak djelovanja EU-a u području prava žrtava kaznenih djela. Nakon Okvirne odluke slijedilo je usvajanje niza drugih pravnih instrumenta koji uređuju prava žrtava kaznenih djela te je na taj način u pravu EU-a kreiran sveobuhvatni pravni režim za žrtve kaznenih djela.¹⁸ Taj pravni režim danas čine, pored odredaba Direktive kojom su zami-

¹⁴ Groenhuijsen, M. S., Pemberton, A., *The EU Framework Decision for Victims of Crime: Does Hard Law Make a Difference?*, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 17(2009), str. 43.

¹⁵ Primjerice prava na poštovanja dostojanstva osobe tijekom postupka i na priznanje prava i legitimnih interesa u kaznenom postupku (čl. 2. st. 1.) ili prava biti saslušana tijekom postupka i pridonositi dokaze (čl. 3. st. 1. Okvirne odluke). Detaljnije od odredbama Okvirne odluke, v. Burić, Zoran, *Položaj žrtve u hrvatskom i makedonskom kaznenom procesnom pravu kroz prizmu Okvirne odluke o položaju žrtava u kaznenom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 2(2011), str. 497-499, Klip, André, *European Criminal Law, An Integrative Approach*, Intersentia, 2012, str. 291-292, Ezendam, Helga; Wheldon, Frida, *Recognition of Victims' Rights through EU Action, Latest Developments and Challenges*, u: Vanfraechem, Inge et al. (ur.), *Justice for Victims, Perspectives on Rights, Transition and Reconciliation*, Routledge, 2014, str. 52-54.

¹⁶ V. Report from the Commission on the basis of Article 18 of the Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings, Brussels, 3. 2. 2004., COM(2004)54 final, i Report from the Commission pursuant to Article 18 of the Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings, Brussels, 20. 4. 2009., COM(2009) 166 final. U zaključku drugog izvješća Komisija iznosi ocjenu da implementacija Okvirne odluke nije zadovoljavajuća, i to iz sljedećih razloga: nacionalno zakonodavstvo sadrži niz propusta i u najvećoj mjeri odgovara stanju koje je prethodilo donošenju Okvirne odluke, između propisa pojedinih država članica postoje znatne razlike te je implementacija dijelom izvršena kroz pravno neobvezujuće akte, pa Komisija ne može procijeniti primjenjuju li se oni u praksi.

¹⁷ Ezendam/Wheldon, 2014, 51.

¹⁸ Androulakis, Ioannis, *European Perspective on Rights for Victims of Crime*, eucrim 4(2014), str. 111-112.

jenjene odredbe Okvirne odluke, i: Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. o naknadi (štete, nap. a.) žrtvama kaznenih djela,¹⁹ Okvirna odluka Vijeća 2002/475/PUP od 13. lipnja 2002. o suzbijanju terorizma,²⁰ Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP,²¹ Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP,²² Direktiva 2011/99/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o europskom nalogu za zaštitu²³ te Uredba (EU) br. 606/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. lipnja 2013. o uzajamnom priznavanju zaštitnih mjera u građanskim stvarima.²⁴

Sveobuhvatnost i brojnost odredaba kaznenog prava EU-a koje se odnose na žrtve kaznenih djela opravdava ocjenu da je kazneno pravo EU-a i pravo žrtava kaznenih djela. Jednom kada smo uočili tu pojavu možemo se zapitati koje je opravdanje za djelovanje EU-a u ovom području. Potreba da se pravo

¹⁹ SL L 261, 6. 8. 2004. Odredbe ove Direktive u hrvatski su pravni sustav implementirane kroz Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela od 2. srpnja 2008. (NN 80/08, 27/11). V. Prijedlog zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, s Konačnim prijedlogom zakona, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 12. lipnja 2008., str. 2-4.

²⁰ SL L 164, 22. 6. 2002. V. čl. 10. ove Okvirne odluke, koji se odnosi na zaštitu i pomoć žrtvama. Ova je Okvirna odluka izmijenjena Okvirnom odlukom Vijeća 2008/919/PUP od 28. studenoga 2008. o izmjeni Okvirne odluke 2002/475/PUP o suzbijanju terorizma (SL L 330, 9. 12. 2008.), ali ta izmjena ne sadrži odredbe relevantne za žrtve kaznenih djela vezanih uz terorizam.

²¹ SL L 335, 17. 12. 2011. V. čl. 18.-20. ove Direktive, koji se odnose na pomoć, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela. Te su odredbe transponirane u hrvatski pravni sustav kroz Zakon o izmjenama i dopunama ZKP-a od 26. travnja 2013. (NN 56/13). Preciznije, u svrhu transponiranja odredaba ove Direktive u hrvatski pravni sustav izmijenjeni su čl. 44. i 330. st. 3. ZKP-a, v. Prijedlog zakona o izmjeni i dopunama Zakona o kaznenom postupku, s Konačnim prijedlogom zakona, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 18. travnja 2013., str. 3.

²² SL L 101, 15. 4. 2011. V. čl. 12.-17. ove Direktive, koji se odnose na pomoć, potporu i zaštitu svih žrtava trgovanja ljudima te posebno na pomoć, potporu i zaštitu djece žrtava tih kaznenih djela. Te su odredbe transponirane u hrvatski pravni sustav Zakonom o izmjenama i dopunama ZKP-a od 26. travnja 2013. (NN 56/13). U tu svrhu izmijenjene su odredbe čl. 44., 45. i 292. ZKP-a. V. Prijedlog zakona o izmjeni i dopunama Zakona o kaznenom postupku, s Konačnim prijedlogom zakona, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 18. travnja 2013., str. 2-3.

²³ SL L 338, 21. 12. 2011. Odredbe o europskom nalogu za zaštitu transponirane su u hrvatski pravni sustav kroz izmjene i dopune Zakona o pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima s državama članicama Europske unije (dalje u tekstu: ZPSKS-EU) od 27. veljače 2015. (NN 26/15). Za odredbe o europskom nalogu za zaštitu, v. čl. 131.t-131.a. i ZPSKS-EU.

²⁴ SL L 181, 29. 6. 2013. Za razliku od svih drugih ranije navedenih pravnih instrumenta, koje je potrebno implementirati/transponirati u nacionalne pravne poretke kroz odredbe nacionalnog prava država članica, ova je uredba jedini instrument koji je neposredno primjenjiv u nacionalnim pravnim porecima država članica. Primjenjuje se, prema čl. 22. Uredbe, od 11. siječnja 2015.

EU-a usmjeri na žrtve kaznenih djela razvila se izvorno iz nastojanja da se odgovarajuće urede situacije prekogranične viktimizacije, odnosno situacije u kojima državljanin jedne države članice EU-a postane žrtvom kaznenog djela u drugoj državi članici.²⁵ Te se situacije mogu riješiti tako da se za žrtve takvih prekograničnih viktimizacija propiše poseban krug prava. Ali se time ne jamči jednak pravni položaj za žrtve kaznenih djela u svim državama članicama EU-a. Jednakost u položaju žrtava kaznenih djela na cijelom teritoriju EU-a može se osigurati jedino standardizacijom, odnosno harmonizacijom nacionalnih (kaznenih) prava u odnosu na žrtve.²⁶

U ovom trenutku najvažniji instrument prava EU-a koji se odnosi na žrtve jest Direktiva. To je ujedno i instrument koji je ponukao hrvatska nadležna tijela da krenu u izmjene i dopune odredaba hrvatskog ZKP-a koje se odnose na žrtvu. Stoga je opravdano da se prikazu i analizi nekih temeljnih pitanja koja se odnose na Direktivu posveti poseban dio rada.

2.2. Direktiva o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela

Prihvatanje Lisabonskog ugovora donijelo je novi poticaj razvoju prava žrtava kaznenih djela u EU-u. Naime u čl. 82. st. 2. Ugovora o funkcioniranju EU-a (dalje u tekstu: UFEU)²⁷ Uniji je dana izričita ovlast da harmonizira nacionalna kaznena procesna prava u odnosu na prava žrtava kaznenih djela. Mogućnost poduzimanja daljnjih akcija u području prava žrtava kaznenih djela na temelju odredaba UFEU-a najavljena je u Štokholmskom programu, u njegovoj točki 2. 3. 4., koja je posebno posvećena žrtvama kaznenih djela.²⁸ U toj je točki Europsko vijeće pozvalo Komisiju i države članice da razmotre kako bi se moglo unaprijediti zakonodavstvo i koje bi se praktične mjere mogle poduzeti kako bi se poboljšao položaj žrtava te da posebno razmotre mogućnost da se Okvirna odluka i Direktiva o naknadi štete žrtvama kaznenih djela spoje u jedan sveobuhvatni pravni instrument o pravima žrtava kaznenih djela. Na temelju toga u Akcijskom planu za implementaciju Štokholmskog programa predviđeno je da Komisija tijekom 2011. godine podese prijedlog sveobuhvatnog instrumenta o zaštiti žrtava kaznenih djela i akcijski plan o praktičnim mjerama, uključujući i razvoj europskog naloga za zaštitu.²⁹

²⁵ Letschert/Rijken, 2013, 228.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ SL C 326, 26. 10. 2012. (konsolidirana verzija).

²⁸ The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens, OJ C 115, 4. 5. 2010.

²⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Delivering

Europska je komisija ispunila svoju zadaću te je u svibnju 2011. objavila Prijedlog Direktive.³⁰ Prijedlog Komisije ipak nije u potpunosti pratio put koji su najavili Štokholmski program i Akcijski plan za njegovu implementaciju, jer u njega nisu bile uključene odredbe koje se odnose na naknadu štete žrtvama kaznenih djela.³¹ Međutim u ostalom su dijelu odredbe Prijedloga opravdale ocjenu da se radi o sveobuhvatnom instrumentu. Naime u Prijedlogu su se našle odredbe koje se odnose ne niz prava žrtava kaznenih djela, uključujući i prava koja nisu nužno vezana uz njihovo sudjelovanje u kaznenom postupku, kojima se na sveobuhvatan način nastojalo pristupiti zaštiti prava i interesa žrtava kaznenih djela. Kao što je već prije kazano, osnovni razlog za predlaganje Direktive bilo je nezadovoljstvo načinom na koji su implementirane odredbe Okvirne odluke i, kao posljedica toga, nezadovoljstvo doprinosom koji je Okvirna odluka ostvarila u uspostavljanju zajedničkih europskih standarda u odnosu na prava žrtava kaznenih djela.³² Međutim, kao i puno puta do tada, što je pokazalo iskustvo u drugim područjima kaznenog prava EU-a,³³ Komisija i države članice nisu se odlučile postojeće stanje popraviti kroz nastojanje da odredbe Okvirne odluke dosljednije zažive kroz nacionalna zakonodavstva i praksu, nego su krenuli putem usvajanja novih legislativnih instrumenata.³⁴

Kao jedan od glavnih nedostataka Okvirne odluke istaknuta je nedovoljna preciznost njezinih odredaba. Odredbe Okvirne odluke zaista su općenito formulirane, za što postoji sasvim logično objašnjenje. Naime, u odnosu na položaj žrtava kaznenih djela, među kaznenim procesnim pravima država članica postoje znatne razlike. Kako bi se na razini EU-a usvojio instrument koji ni jednoj od država članica neće u odnosu na položaj žrtava u kaznenom postupku nametati obveze koje su nespojive s osnovama njezina kaznenopravnog sustava, nužno je da odredbe takva instrumenta budu općenito formulirane.³⁵ Međutim, s druge strane, takva „maglovitost“ odredaba Okvirne odluke, u kombinaciji sa slabim mehanizmima kojima bi Komisija mogla prisiliti države

an area of freedom, security and justice for Europe's citizens - Action Plan Implementing the Stockholm Programme, Brussels, 20. 4. 2010, COM(2010) 171 final, str. 14.

³⁰ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, Brussels, 18.5.2011, COM(2011) 275 final (dalje u bilješkama: Proposal).

³¹ Stoga je središnji pravni izvor za tu problematiku ostala Direktiva o naknadi štete žrtvama kaznenih djela, v. *supra* bilj. 19.

³² Proposal, str. 2.

³³ Primjerice u odnosu na pitanje dokaza u kaznenom pravu EU-a, v. Burić, Zoran; Hržina, Danka, *Pribavljanje i osiguranje dokaza te osiguranje i oduzimanje imovine i predmeta prema Zakonu o pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima s državama članicama Europske unije*, HLJKPP 2(2014), str. 359-363.

³⁴ Ezendam/Wheldon, 2014, 51-52.

³⁵ *Ibid*, 53 i dalje.

članice na ispravnu implementaciju odredaba Okvirne odluke kao instrumenta predlisabonskog trećeg stupa prava EU-a,³⁶ za posljedicu je imala slab doprinos odredaba Okvirne odluke harmonizaciji prava žrtava u EU-a. Stoga je kao jedna od najvažnijih razlika između odredaba Prijedloga Direktive i odredaba Okvirne odluke istaknuta veća jasnoća i preciznost odredaba Prijedloga kako bi države članice pred sobom u procesu transponiranja odredaba Direktive imale jasne obveze, što bi trebalo jamčiti veće harmonizacijske učinke Direktive.³⁷

Na temelju Prijedloga Komisije Direktiva je usvojena kao pravno obvezujuć instrument kaznenog prava EU-a u listopadu 2011. Odredbama Direktive zamijenjene su odredbe Okvirne odluke.³⁸ Ako usporedimo odredbe Direktive s odredbama Okvirne odluke, možemo zaključiti da Direktiva zaista predstavlja napredak u odnosu na Okvirnu odluku, i to prije svega zato što se radi o sveobuhvatnijem pravnom instrumentu, koji sadrži jasnija prava za žrtve i jasnije obveze za države članice. Možemo dakle zaključiti da su usvajanjem Direktive ispunjeni najavljeni ciljevi. U odnosu na prava žrtve, odredbe Direktive podijeljene su u tri cjeline: prvu cjelinu čine odredbe o pravu na informaciju i podršku (čl. 3.-9.), drugu čine odredbe koje se odnose na sudjelovanje žrtava u kaznenom postupku (čl. 10.-17.), a treća se odnosi na zaštitu žrtava (čl. 18.-24.).

Usvajanje odredaba Direktive čini tek prvi korak u postupku harmonizacije prava žrtava kaznenih djela na cijelom teritoriju EU-a. Drugi korak predstavlja transponiranje odredaba Direktive u nacionalne kaznenopravne sustave. Transponiranje odredaba bilo kojeg pravnog instrumenta prava EU-a zahtijeva poduzimanje različitih legislativnih i praktičnih mjera. Kada se radi o legislativnim mjerama, primjedbe Komisije vezano uz implementaciju odredaba Okvirne odluke upozorile su na nedostatnost implementacije provedene kroz pravno neobvezujuće akte.³⁹ Stoga je odredbe Direktive potrebno transponirati kroz pravno obvezujuće opće akte. Kada se radi o hrvatskom pravnom sustavu, određena prava žrtava zasigurno trebaju biti regulirana na zakonskoj razini. Budući da Hrvatska nema posebni zakon o žrtvama kaznenih djela i da je ZKP do sada služio kao središnji zakon kojim se uređuju prava žrtava kaznenih djela te uzimajući u obzir kratkoću vremena koja joj je bila na raspolaganju za transponiranje odredba Direktive, radna je skupna odlučila odredbe

³⁶ Đurđević, 2008, 1117.

³⁷ Proposal, str. 6. Pregovarački proces koji je prethodio pretvaranju Prijedloga Direktive u Direktivu kao pravno obvezujući instrument doveo je ipak do određene relativizacije u odnosu na nacionalne standarde zaštite prava žrtava. Naime doseg određenih prava, osobito onih čiji učinci mogu biti financijski izdašni za nacionalne kaznenopravne poretke, ograničen je. To je ograničenje provedeno tako da je u Direktivu unesena odredba prema kojoj se ta prava ostvaruju "u skladu s ulogom žrtve u odnosnom kaznenopravnom sustavu", v. Ezendam/Wheldon, 2014, 55 i u ovom radu *infra* 3. 1. 2. i 3. 4.

³⁸ Čl. 30. Direktive.

³⁹ Ezendam/Wheldon, 2014, 54.

Direktive za čije je transponiranje potrebno provesti zakonske izmjene ostvariti primarno kroz izmjene i dopune ZKP-a. Sljedeći dio rada posvećen je prikazu i analizi u Nacrtu predloženih izmjena i dopuna ZKP-a koje su nastale kao posljedica transponiranja odredaba Direktive u hrvatski pravni sustav.

3. IZMJENE PREDLOŽENE U NACRTU

Kao što je u uvodu najavljeno (v. *supra* 1.) u radu neće biti prikazane sve u Nacrtu predložene izmjene i dopune ZKP-a koje se odnose na žrtvu, nego će se prikazati i analizirati samo najvažnije među njima. One su sljedeće: nova definicija žrtve i oštećenika i njihovo jasno i dosljedno razlikovanje (3. 1.), nova prava žrtve kaznenog djela (3. 2.), pojedinačna procjena (3. 3.) i pravo oštećenika na tumačenje i prevođenje (3. 4.).

3.1. Nove definicije žrtve i oštećenika i njihovo jasno razlikovanje

3.1.1. Nova definicija žrtve

Vežano uz definiciju žrtve, radna se skupina vodila primarno tekstem Direktive, točnije njezinim čl. 2. Transponiranje navedene odredbe u hrvatsko kazneno procesno pravo dovelo je do dviju bitnih posljedica za zakonsko određenje pojma žrtve: 1) ograničavanje tog pojma samo na fizičke osobe, odnosno isključivanje pravnih osoba iz pojma žrtve, i 2) uvođenje razlikovanja između pojmova izravne i neizravne žrtve, jasno određivanje opsega pojma neizravne žrtve i uvođenje redosljeda u ostvarivanju prava kada postoji veći broj neizravnih žrtava.

Ograničavanje pojma žrtve na fizičke osobe

ZKP sada definira žrtvu kao osobu koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda (čl. 202. st. 11.).⁴⁰ Vidimo da se prema toj definiciji pojam žrtve ne ograničava samo na fizičku osobu, nego se u taj pojam može uključiti i pravna osoba, primjerice pravna osoba na čiju je štetu počinjeno određeno kazneno djelo protiv imovine, pa ona (pravna osoba) zbog počinjenja kaznenog

⁴⁰ Kao uzor za navedenu definiciju poslužila je definicija žrtve iz Deklaracije UN-a o žrtvama kaznenih djela i zlouporaba moći, v. Pavišić, 2008, 532.

djela trpi imovinsku štetu. Direktiva žrtvu definira kao fizičku osobu [*natural person*, čl. 2. st.1.(a)(i)].⁴¹

Izvorno je u radnoj skupini prevladalo stajalište da - u cilju jasnog razlikovanja između pojma žrtve i oštećenika, prema kojem bi pojam žrtve trebao biti širi od pojma oštećenika – pojam žrtve ne treba ograničiti samo na fizičku osobu. To ne bi bilo protivno odredbama Direktive, jer ona, iako pojam žrtve ograničava samo na fizičku osobu, propisuje samo minimalne standarde, te je državama članicama dopušteno da prilikom transponiranja njezinih odredaba u nacionalne pravne sustave propišu više standarde zaštite za žrtve, što također znači i mogućnost proširivanja pojma žrtve i na pravne osobe.⁴² Na kraju je, uzimajući u obzir činjenicu da su prava koja su žrtvi zajamčena ZKP-om, a koja se primarno odnose na potporu i zaštitu izvan kaznenog postupka i u njemu, a mogućnost korištenja tih prava ovisi o tome ulazi li određena osoba u zakonski pojam žrtve ili ne, pojam žrtve ograničen samo na fizičke osobe.

Isključivanje pravne osobe iz pojma žrtve dovelo je do potrebe da se posebno uredi položaj pravnih osoba na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno. Naime takve pravne osobe, iako se ne smatraju žrtvama, pa u kaznenom postupku ne mogu ostvarivati prava koja se odnose na potporu i zaštitu, imaju opravdani interes u kaznenom postupku koristiti se nekim drugim pravima koja su također primarno vezana uz ulogu žrtve. Takva su prava primjerice pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu ili pravo preuzimanja kaznenog progona u slučaju u kojem je državni odvjetnik od progona odustao. Stoga je u posebnoj zakonskoj odredbi reguliran položaj pravnih osoba na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno te im je priznato pravo na korištenje određenog kruga prava koja pripadaju žrtvama, a koja se po svojoj prirodi mogu odnositi i na pravne osobe na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno⁴³ (v. čl. 43. st. 7. ZKP-a prema Nacrtu).

⁴¹ Tako postupa i Preporuka Vijeća Europe Rec(2006)8 o pomoći žrtvama kaznenih djela od 14. lipnja 2006. (v. članak 1. 1.) i Nacrt Konvencije UN-a o pravdi i potpori za žrtve kaznenih djela i zlorabe moći od 8. veljače 2010. (v. članak 1. stavak 1.). Vezano uz sadržaj pojma žrtve kaznenog djela, Europski je sud kroz svoju praksu, tumačeći odredbe Okvirne odluke, jasno odredio da se pojam žrtve ne odnosi na pravnu osobu. V. presude Europskog suda u slučajevima C-467/05, *Giovanni Dell'Orto*, Judgment of 28 June 2007, § 56. (više o toj presudi, v. Burić, 2011, 511-512) i C-205/09, *Emil Eredics*, Judgment of 21 October 2010, § 31.

⁴² DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, European Commission, DG Justice, December 2013 (dalje u tekstu: Guidance Document), str. 9.

⁴³ Radi se o sljedećim pravima: pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu, pravo sudjelovati u postupku kao oštećenik, pravo biti obaviješten o odbacivanju kaznene prijave i odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona i pravo preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika, pravo na obavijest o poduzetim radnjama povodom njezine prijave i pravo na podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku te pravo da na zahtjev bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravomoćno okončava kazneni postupak.

Razlikovanje između izravne i neizravne žrtve

ZKP do sada nije pravio razliku između izravne i neizravne žrtve kaznenog djela. Direktiva (implicitno) pravi tu razliku te unutar jedinstvenog pojma žrtve uvodi dva pojma: izravnu i neizravnu žrtvu. Izravna je žrtva fizička osoba kojoj su određene posljedice izravno prouzročene kaznenim djelom, dok su neizravne žrtve članovi obitelji osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom i koje trpe štetu kao posljedicu smrti te osobe (izravne žrtve) [članak 2. stavak 1. (a) (i) i (ii)]. Članovi su obitelji, prema Direktivi, bračni drug žrtve, osoba koja sa žrtvom živi u čvrstoj životnoj zajednici (*committed intimate relationship*), u stabilnom kućanstvu te na stabilnoj i trajnoj osnovi, srodnici žrtve u uspravnoj liniji, braća i sestre žrtve i osobe koje su o žrtvi ovisne (*dependants of the victim*) [članak 2. stavak 1. (b)]. Dakle sve se odredbe Direktive odnose ne samo na izravnu žrtvu nego i na neizravne žrtve, koje su članovi obitelji osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom.⁴⁴ Te su odredbe Direktive kroz Nacrt transponirane u hrvatski pravni sustav, ali tako da su prilagođene posebnostima hrvatskog pravnog sustava.

Radna je skupina razlikovanje između pojmova izravne i neizravne žrtve, a osobito sadržajno ograničenje pojma neizravne žrtve,⁴⁵ smatrala dobrim rješenjem koje bi trebalo pomoći našoj pravnoj praksi u jasnom određivanju kruga osoba kojima pripadaju prava žrtve u kaznenom postupku.⁴⁶ Pri oblikovanju odredaba Nacrta radna je skupina iskoristila još jednu priliku koju joj je pružila Direktiva⁴⁷ – odredila je prvenstvo u ostvarivanju prava neizravnih žrtava. Tako u slučaju smrti izravne žrtve prvenstvo u ostvarivanju prava neizravne žrtve, prema Nacrtu, imaju: 1) u prvom redu bračni i izvanbračni drug, životni partner i neformalni životni partner te potomak žrtve, a tek ako njih nema (ili ne žele ostvarivati prava neizravne žrtve) 2) predak, brat i sestra osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom te osoba koju je ona na temelju

⁴⁴ V. Proposal, str. 6. Treba imati na umu da Direktiva, osim što uvodi pojam neizravne žrtve na koju se primjenjuju sva prava koja i na izravnu žrtvu, određena prava, točnije pravo na podršku i zaštitu, daje članovima obitelji svih žrtava neovisno o tome je li kaznenim djelom prouzročena smrt izravne žrtve. V. članke 8. (Pravo na pristup službama za potporu žrtvama), 18. (Pravo na zaštitu), 19. (Pravo na izbjegavanje kontakta između žrtve i počinitelja) i 21. (Pravo na zaštitu privatnosti) Direktive.

⁴⁵ U komparativnoj praksi određivanje kruga neizravnih žrtava koje imaju opravdani interes sudjelovati u kaznenom postupku može se pokazati problematičnim, na što upućuje i praksa nekih američkih sudova, osobito kad se radi o teškim nasilnim kaznenim djelima kod kojih se cijela zajednica osjeća viktimiziranom takvim kaznenim djelom, v. Marshall, Sandra E., *Victims of Crime: Their Station and Its Duties*, Critical Review of International Social and Political Philosophy 7:2(2004), str. 107 i dalje.

⁴⁶ Nacrt, str. 3, 70.

⁴⁷ V. čl. 2. st. 2. Direktive.

zakona bila dužna uzdržavati. Dakle ova se dva reda osoba međusobno isključuju u odnosu na ostvarivanje prava u postupku – ako ta prava ostvaruje netko iz prvog reda, ne može ih ostvarivati nitko iz drugog reda. Unutar pojedinog reda nije određen red prvenstva.⁴⁸

Na temelju svega iznesenog definicija žrtve predložena u Nacrtu glasi:

„Članak 202.

(11) Žrtva kaznenog djela je fizička osoba koja je pretrpjela fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda koji su izravna posljedica kaznenog djela. Žrtvom kaznenog djela smatraju se i bračni i izvanbračni drug, životni partner i neformalni životni partner te potomak, a ako njih nema, predak, brat i sestra one osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom, te osoba koju je ona na temelju zakona bila dužna uzdržavati.“

U odnosu na pravnu osobu na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno, koja ne ulazi u pojam žrtve, ali joj pripadaju određena prava žrtve, uveden je novi st. 7. u čl. 43., koji glasi:

„Prava iz stavka 1. točke 8., 9. i 11. ovoga članka pripadaju i pravnoj osobi na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno. Odredbe ovog Zakona kojima se uređuje ostvarivanje navedenih prava od strane žrtve kaznenog djela na odgovarajući se način primjenjuju i na pravnu osobu na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno.“

Završno je u odnosu na pojam žrtve potrebno istaknuti jednu važnu napomenu. Određena fizička osoba ulazi u pojam žrtve neovisno o tome je li počinitelj kaznenog djela identificiran, uhićen, optužen ili osuđen.⁴⁹ Mnoga prava zajamčena Direktivom mogu u punoj mjeri ostvariti svoj smisao ako ih je žrtva ostvarila što ranije nakon počinjenja kaznenog djela i neovisno o tome je li kazneno djelo uopće prijavljeno i je li se započelo njegovo istraživanje.

⁴⁸ Drugačije Nacrt, str. 70. Radna skupina to nije učinila, što može prouzročiti probleme u praksi, bilo zbog toga što se u ulozu neizravne žrtve pojavljuje veliki broj osoba, bilo zbog toga što se te osobe ne slažu oko načina zajedničkog sudjelovanja u postupku. Direktiva državama članicama omogućava uspostavljanje postupaka kojima bi se ograničio broj članova obitelji koji se mogu koristiti pravima iz Direktive, uzimajući u obzir okolnosti svakog pojedinog slučaja [v. članak 2. stavak 2. (a)]. Takvi postupci mogu uključivati, primjerice, obvezu za neizravne žrtve da odrede jednog od njih kao svojeg predstavnika koji bi u ime svih ostalih ostvario određena prava u kaznenom postupku, v. Guidance Document, str. 10.

⁴⁹ Recital 19 Direktive; Guidance Document, str. 11.

3.1.2. Jasno razlikovanje između žrtve i oštećenika

Jedna od glavnih zadaća koje si je Radna skupina postavila vezano uz izmjene i dopune odredaba ZKP-a koje se odnose na žrtvu i oštećenika bilo je i provođenje jasnog razlikovanja između tih dvaju pojmova. Radna je skupina smatrala da je provođenje takva jasnog i dosljednog razlikovanja nužno ne samo kako bi se odredile sadržajne granice između pojmova kojima se označavaju procesni sudionici nego i kako bi takvo jasno i dosljedno razlikovanje između ovih dvaju pojmova služilo kao pouzdani temelj za uvođenje jasnog i dosljednog razlikovanja između prava koje žrtva i oštećenik imaju u kaznenom postupku i u vezi s njim.

Od donošenja novog ZKP-a 2008. godine u hrvatskom pravnom sustavu postoje dva pojma koja se odnose na naizgled istu osobu – žrtva i oštećenik. Ako pogledamo odredbe ZKP/97,⁵⁰ vidimo da taj zakon nije poznavao žrtvu kaznenog djela, ali je poznavao oštećenika i osiguravao mu snažan procesni položaj, bilo da se u postupku pojavljuje u ulozi nuzgrednoga tužitelja ili supsidijarnog tužitelja.⁵¹ Taj je zakon oštećenika definirao kao osobu čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo (čl. 170. st. 1. toč. 5.). Ako pobliže pogledamo tu definiciju, možemo zaključiti da se ona zapravo odnosi (i) na žrtvu kaznenog djela.⁵² Nećemo stoga pogriješiti ako kažemo da je i ZKP/97 žrtvi kaznenog djela jamčio određena važna prava u kaznenom postupku, iako je kao poseban procesni subjekt nije eksplicitno poznavao.

Situacija se komplicira donošenjem ZKP/08, koji zadržava pojam oštećenika, ali i uvodi pojam žrtve. Žrtvu definira kao osobu koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda (čl. 202. st. 11.). Ako usporedimo ovu definiciju žrtve iz ZKP/08 s definicijom oštećenika iz ZKP/97, vidimo da zapravo između tih dviju definicija nema bitne razlike.⁵³ To samo po sebi nije problematično, ali postaje problematično kada u jednadžbu uključimo i pojam oštećenika prema ZKP/08. Prema tom zakonu oštećenik je definiran na ovaj način: oštećenik je žrtva i druga osoba ako je njihovo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom

⁵⁰ NN 10/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 62/03, 178/04, 115/06.

⁵¹ V. Burić, 2011, 495, Tomašević, Goran; Pajčić, Matko, *Subjekti u kaznenom postupku: Pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku*, HLJKPP 2(2008), str. 832-838.

⁵² Krapac, Davor, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 132-133.

⁵³ U istom smislu, v. Krapac, Davor, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 257.

postupku (čl. 202. st. 12.). Ovako posložena jednadžba ostavlja nas suočeni-
ma s nizom nepoznanica: Tko je ta „druga osoba“ koja, pored žrtve, može
biti oštećenik u kaznenom postupku? Tko je uopće oštećenik? Koja je razlika
između žrtve i oštećenika? Trebaju li nam uopće u zakonu oba ta pojma ako
između njih ne postoji suštinska razlika ili je bolje ta dva posebna postupovna
sudionika zamijeniti jednim i tako (naizgled lako) razriješiti ovu situaciju?⁵⁴

Već iz naslova ovog dijela rada, koji glasi „Jasno razlikovanje između žrtve
i oštećenika“, proizlazi da se radna skupina odlučila zadržati oba zakonska
pojma, odnosno da je odlučeno da se ne eliminira nijedan od tih pojmova.
Nekoliko je razloga za to. Prije svega, u skladu s modernim tendencijama,
prihvaćanje jedinstvenog pojma vjerojatno bi značilo prihvaćanje pojma žr-
tve, što bi značilo gubitak pojma oštećenika, koji je već postao dio hrvatske
pravne tradicije i na kojem je izgrađeno nekoliko važnih procesnih instituta
(primjerice oštećenik kao tužitelj). Nadalje, osnovu za zadržavanje ovih dvaju
pojmova radna je skupina našla i u odredbama Direktive, koja pravi jasno raz-
likovanje između prava koja pripadaju svim žrtvama i prava koja pripadaju
žrtvama ovisno i u skladu s njihovom ulogom u odnosnom pravnom sustavu (*in
accordance with their role in the relevant criminal justice system in criminal
proceedings*).⁵⁵ Pored toga, radna je skupina smatrala da može provesti jasno
i dosljedno razlikovanje između tih pojmova i da je provedba takva jasnog i
dosljednog razlikovanja bolje rješenje od svođenja tih dvaju pojmova na jedan.

Razlikovanje između tih dvaju pojmova temelji se na kombiniranom mate-
rijalno-formalnom kriteriju. Materijalno, žrtva je fizička osoba na čiju je štetu
kazneno djelo počinjeno i kojoj su na temelju te činjenice zakonom zagaranti-
rana određena prava. Žrtva ima ta prava neovisno o tome želi li ili ne sudjelova-
vati u kaznenom postupku i u njemu promicati vlastite procesne interese. Ona
žrtva koja želi aktivno sudjelovati u kaznenom postupku u cilju promicanja
vlastitih procesnih interesa postaje ujedno i oštećenik. Kao oštećeniku pri-
padaju joj neka dodatna procesna prava – primjerice pravo da u istrazi držav-
nom odvjetniku podnosi prijedloge da se istraga dopuni i druge prijedloge radi
ostvarivanja prava propisanih zakonom (čl. 221. ZKP-a), pravo sudjelovanja
na sjednici optužnog vijeća (čl. 348. st. 2. ZKP-a), pripremnom ročištu (čl.
372. st. 1. ZKP-a) i na raspravi (čl. 383. st. 1. ZKP-a), pravo aktivnog sudje-
lovanja u dokaznom postupku na raspravi (primjerice u odnosu na ispitivanje
svjedoka na raspravi, čl. 420. st. 1. ZKP-a), (ograničeno) pravo na podnošenje
žalbe (čl. 464. st. 4. ZKP-a). Sva ta prava može ostvarivati samo ona žrtva koja
je preuzela ulogu oštećenika u kaznenom postupku. Pored ovog materijalnog

⁵⁴ Ove su nedosljednosti zarana uočene u našoj stručnoj javnosti te su izneseni i prijedlozi
o tome kako bi se zakonski pojmovi žrtve i oštećenika trebali tumačiti i gdje bi se razlika iz-
među tih dvaju pojmova trebala tražiti, v. Tomašević/Pajčić, 2008, 839-840.

⁵⁵ V. Recital 20 Direktive; Guidance Document, str. 10-11.

razlikovanja, kako bi se provelo jasno formalno razlikovanje između pojmo-va žrtve i oštećenika, dodatno su razrađene zakonske odredbe o prijavi žrtve za sudjelovanje u ulozi oštećenika u kaznenom postupku. Naime, da bi žrtva mogla sudjelovati u ulozi oštećenika u kaznenom postupku, mora ispuniti dodatnu pozitivnu procesnu pretpostavku – prijaviti se za takvo sudjelovanje.⁵⁶

Uz gore navedeno, valja iznijeti još jednu važnu napomenu – u ulozi oštećenika može se pojaviti ne samo žrtva (koja može biti samo fizička osoba) nego i pravna osoba na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno.

Radna je skupina smatrala da se provođenjem ovakva jasnog i dosljednog razlikovanja odredbe ZKP-a mijenjaju na način koji je u skladu s duhom Direktive i koji pridonosi uvažavanju želja i interesa žrtve vezanih uz njezino sudjelovanje u kaznenom postupku. Naime, one omogućavaju da žrtva koja ne želi sudjelovati u kaznenom postupku (osim u mjeri u kojoj to bude morala ako bude pozvana kao svjedok) može na jasan način to izraziti tijelima kaznenog postupka kroz to što se neće prijaviti za sudjelovanje u kaznenom postupku u ulozi oštećenika. Na taj način žrtva tijelima kaznenog postupka poručuje – na želim znati ništa više od onoga što je nužno. S druge pak strane ona žrtva koja je zainteresirana za aktivno sudjelovanje u postupku prijaviti će se za sudjelovanje u ulozi oštećenika i na taj će način steći prava koja će joj omogućiti da aktivno promiče svoje procesne interese. Radna je skupina, nadalje, bila stajališta da navedene odredbe mogu pomoći i tijelima kaznenog postupka. Na temelju okolnosti je li se neka žrtva prijavila za sudjelovanje u postupku kao oštećenik u znatnoj mjeri ovise obveze tijela kaznenog postupka prema žrtvi. Sud tako primjerice na sjednicu optužnog vijeća ili na pripremno ročište neće morati pozivati svaku žrtvu kaznenog djela, nego samo onu žrtvu koja se prijavila za sudjelovanje u postupku u ulozi oštećenika.

3.2. Nova prava žrtve kaznenog djela

Budući da su neka od prava žrtava kaznenih djela u odnosu na koja Direktiva uvodi minimalne standarde na cijelom teritoriju EU-a do sada bila nepoznata, ili barem nisu bila izričito regulirana u ZKP-u, transponiranje odredaba Direktive zahtijevalo je i širenje kruga prava koja pripadaju žrtvi kaznenog djela prema odredbama ZKP-a. Radna se skupina odlučila obvezu transponiranja tih odredaba Direktive izvršiti na način da se proširi „opći“ katalog prava žrtve kaznenog djela iz čl. 43. st. 1. ZKP-a te da se ondje gdje je to potrebno način ostvarivanja tih prava razradi kroz posebne zakonske odredbe.

⁵⁶ V. odredbu čl. 46. ZKP-a prema tekstu Nacrta.

Sada se u tom katalogu nalaze samo tri prava (pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, pravo na obavijest od državnog odvjetnika o poduzetim radnjama povodom njezine prijave i pravo podnošenja pritužbe višem državnom odvjetniku). Prema Nacrtu, katalog bi se proširio na 11 prava.

3.2.1. Pravo na potporu

Prije svega, u katalogu bi bilo izričito propisano da žrtve kaznenog djela imaju *pravo na pristup službama za potporu žrtava kaznenih djela* (čl. 43. st. 1. toč. 1. ZKP-a prema tekstu Nacrta), čime bi se ispunila obveza transportiranja čl. 8. Direktive. Prema Direktivi, pravo na pristup takvim službama, koje predstavlja jedno od središnjih prava zajamčenih Direktivom,⁵⁷ mora biti besplatno za žrtvu i mora postojati prije, za vrijeme i određeno razdoblje nakon kaznenog postupka (čl. 8. st. 1.)⁵⁸ te ne smije biti ovisno o tome je li žrtva podnijela kaznenu prijavu ili ne (čl. 8. st. 2.).⁵⁹ Službe za potporu žrtvama kaznenih djela mogu biti opće ili specijalizirane. U Hrvatskoj su takve opće službe Odjeli za pružanje podrške žrtvama i svjedocima.⁶⁰ Kao drugo pravo u predloženom novom katalogu prava žrtava kaznenih djela navodi se pravo koje je i do sada bilo izričito propisano ZKP-om, a to je *pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela* (čl. 43. st. 1. toč. 2. ZKP-a prema tekstu Nacrta, čl. 43. st. 1. toč. 1. ZKP-a). Radi se zapravo o sadržaju djelatnosti službi za potporu žrtvama kaznenih djela, koji je propisan u čl. 9. Direktive, pa bi bilo uputno da se oba ova prava povežu u zajedničku točku, te da glase:

⁵⁷ Guidance Document, str. 24. Ovo je pravo jedno od ključnih zato što je pružanje potpore često ključno za oporavak žrtava i kako bi im se pomoglo da se nose s posljedicama kaznenog djela i neugodnostima kaznenog postupka. Istraživanja pokazuju da rano pružanje podrške osobi koja je bila žrtva kaznenog djela može znatno smanjiti srednjo- i dugoročne posljedice kaznenog djela ne samo za žrtvu nego i za društvo, *ibid.*

⁵⁸ Pravo na pristup službama za potporu imaju ne samo žrtve nego i članovi njihovih obitelji, pa i u slučaju kada ne ulaze u skupinu neizravnih žrtava u skladu s odredbama Direktive (čl. 8. st. 1.). V. *supra* bilj. 44.

⁵⁹ To pravo mora biti dostupno što je prije moguće nakon počinjenja kaznenog djela i neovisno o tome je li kazneno djelo uopće prijavljeno, Guidance Document, str. 24.

⁶⁰ O sustavima podrške žrtvama kaznenih djela u državama članicama EU-a (uključujući i Hrvatsku), v. Izvještaj Agencije EU-a za ljudska prava (*EU Fundamental Rights Agency*) Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims, dostupan na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-victims-crime-eu-support_en_0.pdf (4. studenog 2015.).

„pravo na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela te pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tih službi, u skladu sa zakonom“.⁶¹

3.2.2. Pravo na zaštitu

Sljedeća nova prava koja su ušla u opći katalog prava žrtve prema Nacrtu jesu *pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde* te *pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja žrtve kao svjedoka* (čl. 43. st. 1. toč. 3. i 4. ZKP-a prema tekstu Nacrta). Ova su prava unesena u katalog u svrhu transponiranja odredbe čl. 18. Direktive. Prema čl. 18. Direktive države članice dužne su uspostaviti mjere kojima se žrtve i članovi njihovih obitelji zaštićuju od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde. Svrha je takvih mjera da se, u slučaju vjerojatnosti (*serious grounds for considering*) postojanja rizika za život, tjelesni i duševni integritet, osobnu slobodu, sigurnost ili seksualni integritet osobe, ugroženoj osobi pruži zaštita.⁶² Pravo žrtve kaznenog djela na zaštitu uključuje u sebi cijeli niz različitih aspekata, koji nisu nužno vezani uz sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku. Tako će pravo na zaštitu od sekundarne viktimizacije biti vezano uz sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku i odnosit će se primjerice na zabranu da se žrtvi postavljaju strogo osobna pitanja koja nisu vezana uz predmet slučaja, na dužnosti tijela kaznenog postupka da žrtvu ispituju što je manje puta moguće i da općenito tijekom kaznenog postupka postupaju sa žrtvom poštujući njezino dostojanstvo i činjenicu viktimizacije.⁶³ Pravo na zaštitu od ponovljene viktimizacije nije vezano uz sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku i odnosi se na poduzimanje mjera kojima se sprječava da prema žrtvi bude ponovno počinjeno kazneno djelo (različite zaštitne mjere koje se izriču okrivljeniku).⁶⁴ Pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde odnosi se jednako na sudjelovanje u kaznenom postupku

⁶¹ U odnosu na pravo žrtava na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela potrebno je napomenuti da Republika Hrvatska svoje obveze iz Direktive ne može ispuniti propisivanjem u ZKP-u da žrtva ta prava ima. Potrebno je puno više od toga – izraditi sustav podrške žrtvama kaznenih djela koji će odgovarati uvjetima koji su propisani u čl. 8. i koji će pružati usluge propisane u čl. 9. Direktive. Ta zadaća uključuje i poduzimanje daljnjih aktivnosti na razini donošenja novih ili izmjene postojećih pravnih propisa. Radna je skupina smatrala da je zadaća ZKP-a, kao centralnog zakona za žrtve kaznenih djela, ispunjena unošenjem tih prava u katalog. Pitanje je li dobro da je ZKP središnji zakon za prava žrtava zahtijeva posebnu raspravu, koja svakako nadilazi granice ovoga rada.

⁶² Guidance Document, str. 39.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.* U ovom kontekstu posebno su važne odredbe Direktive o uzajamnom priznanju zaštitnih mjera, v. *supra* bilj. 23.

i na situacije izvan njega, a odnosi se na poduzimanje mjera kojima se kod žrtve unaprjeđuje osjećaj sigurnosti.⁶⁵ Kao što je vidljivo, radi se o pravu žrtve koje se ostvaruje kroz niz zakonskih odredaba ne samo ZKP-a nego i drugih zakona.⁶⁶ Budući da je pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja žrtve kao svjedoka sadržano u pravu na zaštitu žrtve od sekundarne viktimizacije, čini se uputnim da se ova dva prava spoje u jedno. Nadalje, bilo bi dobro da se u toj odredbi naglasi da žrtva ima pravo na zaštitu od sekundarne i ponovljene viktimizacije. Takva bi jedinstvena odredba mogla glasniti:

„pravo na zaštitu od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde“.⁶⁷

3.2.3. Pravo biti saslušana

Jedno od temeljnih prava žrtve jest da tijelima kaznenog postupka pruži informacije o počinjenom kaznenom djelu. Kako bi žrtva dobila priliku da to učini, čl. 10. Direktive jamči žrtvama *pravo da budu saslušane (right to be heard)* i da pridonose dokaze (*right to provide evidence*). Vezano uz tumačenje odredbe čl. 3. st. 1. Okvirne odluke o položaju žrtava u kaznenom postupku, a koja se također odnosi na pravo žrtve da bude saslušana, Europski je sud u predmetu *Katz*⁶⁸ relativizirao to pravo ističući da ono ne znači da žrtva može zahtijevati da bude ispitana kao svjedok u kaznenom postupku, nego znači jedino da mora postojati mogućnost da žrtvi bude dopušteno da dade svjedočenje koje će se moći uzeti u obzir kao dokaz u postupku.⁶⁹ Na taj način valja tumačiti i odredbu čl. 10. Direktive.⁷⁰ Izraz „saslušana“ treba za potrebe hrvatskog pravnog sustava tumačiti na način da se on odnosi i na prikupljanje obavijesti od strane policije i na formalno ispitivanje.⁷¹ Jednako tako, pravo žrtve da pridonosi dokaze ne treba shvatiti u (formalnom) smislu našeg ZKP-a, nego

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Nacrt, str. 49.

⁶⁷ I ovdje vrijedi napomena dana u odnosu na prethodno pravo (v. *supra* bilj. 61). Naime, unošenjem ove odredbe u ZKP Republika Hrvatska sigurno nije ispunila obvezu transponiranja odredaba Direktive u hrvatski pravni sustav. Ta se odredba u naše pravo transponira nizom odredaba iz ZKP-a i drugih zakona kojima se uređuju pojedinačne mjere kojima se ostvaruje pravo žrtve na zaštitu od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, kao i njihovom učinkovitom primjenom u praksi.

⁶⁸ C-404/07, *György Katz v István Roland Sós*, Judgement of 9 October 2008.

⁶⁹ *Ibid.*, § 18.-26. Više o tom slučaju i njegovom značenju za prava žrtve, v. Burić, 2011, 513 i dalje.

⁷⁰ Guidance Document, str. 29.

⁷¹ Nacrt, str. 49.

kao pravo žrtve da joj bude dana mogućnost da iznese saznanja, preda isprave, predmete i druge materijale koji mogu biti od interesa za kazneni postupak. Općenito se odredba o pravu na saslušanje u kaznenom postupku treba tumačiti na način da kazneni postupak mora biti uređen i proveden tako da će u njemu žrtvi biti dana mogućnost „da je se čuje“. Vezano uz pravo žrtve da bude saslušana, Direktiva propisuje i određene zaštitne mehanizme. Tako saslušanja žrtve (bez štete za prava obrane i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji) treba provoditi bez neopravdane odgode nakon podnošenja kaznene prijave [čl. 20. (a)], a broj saslušanja treba svesti na minimum i provoditi ih samo onda kada je to nužno za potrebe kaznenog postupka [čl. 20. (b)].⁷² Odredba koja sada postoji u Nacrtu odnosi se samo na ovaj „zaštitni“ dio prava žrtve da bude saslušana. U njega bi svakako trebalo uključiti i „opće“ pravo žrtve da bude saslušana, pa bi ova odredba trebala glasiti:

„pravo biti saslušana te da se saslušanje žrtve provede, kad god je to moguće, bez neopravdane odgode nakon podnošenja kaznene prijave te da se daljnja saslušanja provode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe kaznenog postupka“.⁷³

3.2.4. *Druga nova prava žrtve*

Druga nova prava žrtve u katalogu, koja su u nj unesena u svrhu transponiranja odredaba Direktive, jesu: pravo na pratnju osobe od povjerenja prilikom poduzimanja radnji u kojima sudjeluje (čl. 43. st. 1. toč. 6. ZKP-a prema tekstu Nacrta),⁷⁴ pravo da se medicinski zahvati prema žrtvi poduzimaju u najmanjoj

⁷² Oba ova prava usmjerena su na zaštitu žrtve od sekundarne viktimizacije, a njihovim se ostvarenjem ujedno i poboljšava kvaliteta dokaza u kaznenom postupku i na taj način pridonosi kvaliteti kaznenog postupka općenito, v. Guidance Document, str. 42.

⁷³ Oba zaštitna prava, i pravo na saslušanje bez odgode i pravo na minimalan broj saslušanja, odnose se, prema odredbama Direktive, samo na istražnu fazu kaznenog postupka (v. čl. 20. Direktive, koji se odnosi na zaštitu žrtava tijekom kaznene istrage). Radna je skupina smatrala da nema potrebe da se u ZKP-u propisuje takvo ograničenje. Pri tom svakako valja imati na umu da se te odredbe, a posebno ona o minimalnom broju ispitivanja, trebaju primjenjivati na način koji je u skladu s pravima obrane u kaznenom postupku (to ograničenje, uostalom, propisuje i Direktiva). To znači da se nikako ne bi smjelo dopustiti da se, pozivom na ovu opću odredbu, odustaje od pozivanja žrtve na raspravu, zato što je ona ionako ispitana u nekim ranijim fazama postupka, posebno ako u tim ranijim fazama postupka njezinu ispitivanju nije bio prisutan i okrivljenik.

⁷⁴ Ova je odredba unesena kao posljedica transponiranja čl. 20. (c) Direktive, koji se odnosi na zaštitu žrtava u istražnoj fazi postupka. Radna je skupina smatrala da za potrebe hrvatskog pravnog sustava nema razloga da se to pravo ograničava samo na prethodni postupak, nego da se ono može odnositi i na sve druge faze postupka. Ipak, tekst Nacrta nije dovoljno

mjeri i samo ako su nužni za potrebe kaznenog postupka (čl. 43. st. 1. toč. 7. ZKP-a prema tekstu Nacrta),⁷⁵ pravo da, na njezin zahtjev, bez neopravdane odgode, bude obaviještena o ukidanju istražnog zatvora, bijegu okrivljenika i otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora te mjerama koje su poduzete radi njezine zaštite (čl. 43. st. 1. toč. 10. ZKP-a prema tekstu Nacrta)⁷⁶ te pravo da, na njezin zahtjev, bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravomoćno okončava kazneni postupak (čl. 43. st. 1. toč. 11. ZKP-a prema tekstu Nacrta).⁷⁷

Pored novih prava žrtve koja su unesena u katalog u svrhu transponiranja odredaba Direktive, postoje i druga nova prava žrtve koja su u katalog unesena kao posljedica provođenja jasnog i dosljednog razgraničenja između pojmova žrtve i oštećenika. Radi se o pravima koja su prema ZKP-u navedena u katalo-

precizan. Odredba Direktive ne odnosi se samo na osobu od povjerenja, ona se odnosi i na opunomoćenika (*legal representative*) žrtve. Stoga bi ta odredba trebala glasiti da žrtva ima pravo na opunomoćenika i na pratnju osobe od povjerenja prilikom poduzimanja radnji u kojima sudjeluje. Jednako tako, Direktiva predviđa mogućnost da se to pravo žrtve ograniči, pa bi trebalo razmisliti o unošenju i te mogućnosti u tekst ZKP-a. V. Guidance Document, str. 42.

⁷⁵ I ovo se pravo, koje je zajamčeno čl. 20. (d) Direktive, odnosi samo na istražnu fazu postupka, ali prilikom transponiranja te odredbe u hrvatski pravni sustav radna je skupina to ograničenje ispustila jer ga nije smatrala potrebnim. Tekst Nacrta koristi izraz „krajnje nužno“, ali bilo bi bolje da se taj izraz zamijeni izrazom „nužno“, koji se inače u drugim odredbama ZKP-a koristi prilikom transponiranja odredaba Direktive koje na engleskom jeziku sadrže standard „strictly necessary“.

⁷⁶ Ovdje se radi o pravu koje žrtve imaju i po sadašnjem tekstu ZKP-a, točnije njegovu čl. 123. st. 2., koji određuje da će se prije ukidanja istražnog zatvora određenog po iteracijskoj osnovi o tome putem policije obavijestiti žrtva kaznenog djela. Primjena te odredbe u praksi se pokazala problematičnom, jer je u mnogo slučajeva dovozila do uznemiravanja žrtve, koja je nakon počinjenja kaznenog djela nastavila s normalnim životom i oporavila se od posljedica tog kaznenog djela, a onda je obaviješću policije nepotrebno reviktimizirana. Sada se uklanja automatizam u obavještavanju žrtve te se njezino obavještavanje o ukidanju istražnog zatvora (određenog iz bilo koje osnove) čini ovisnim o njezinoj prethodno izraženoj želji. Također se obavještava, ako to želi, i o bijegu okrivljenika (i osuđenika) i otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora te mjerama koje su poduzete radi njezine zaštite. Ova je odredba Nacrta u skladu sa čl. 6. st. 5. Direktive. U skladu s ovom odredbom, izmijenjen je i čl. 125. st. 2. ZKP-a, u koji je uneseno i ograničenje predviđeno čl. 6. st. 6. Direktive. Naime žrtva će se o puštanju okrivljenika ili o njegovu bijegu iz istražnog zatvora obavijestiti uvijek, osim ako bi time okrivljenik bio doveden u opasnost. I u vezi ovoga prava žrtve valja istaknuti jednu važnu napomenu, koja nije uzeta u obzir prilikom pripreme odredaba Nacrta. Naime obveza obavještavanja žrtve trebala bi se odnositi ne samo na okrivljenika koji je u istražnom zatvoru ili na osuđenika nego i na uhićenika i pritvorenika. V. Guidance Document, str. 19.

⁷⁷ Radi se o pravu koje je dio šireg prava žrtve da bude obaviještena o svojem slučaju (kaznenom predmetu, čl. 6. Direktive). Neka od prava koja su zajamčena u tom članku odnose se na sve žrtve kaznenih djela, a neka su primjenjiva „samo u skladu s ulogom žrtve u odgovarajućem kaznenopravnom sustavu“. Kao što je već prije kazano u ovom radu, za hrvatski pravni sustav to znači da su ta prava ograničena samo na one žrtve koje sudjeluju kao oštećenici u kaznenom postupku (v. *supra* 3. 1. 2.).

gu prava oštećenika (čl. 47.), a Nacrt previđa njihovo preseljenje u katalog prava žrtve. To su: pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu sukladno odredbama Kaznenog zakona, pravo biti obaviještena o odbacivanju kaznene prijave i odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona te pravo preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika (čl. 43. st. 1. toč. 8. ZKP-a prema tekstu Nacrta). Budući da je, sukladno koncepciji Nacrta, oštećenik samo ona žrtva kaznenog djela koja sudjeluje u kaznenom postupku u svojstvu oštećenika, trebalo je navedena prava zajamčiti svim žrtvama kaznenih djela, a ne samo onima koje su preuzele ulogu oštećenika.⁷⁸ Valja napomenuti da ona žrtva koja preuzme kazneni progon od državnog odvjetnika preuzima također i ulogu oštećenika u kaznenom postupku, odnosno da preuzimanje kaznenog progona ima značenje prijave za sudjelovanje u kaznenom postupku u svojstvu oštećenika.⁷⁹ Sva ova prava ujedno pripadaju i pravnoj osobi na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno, a ne samo žrtvi (čl. 43. st. 7. ZKP-a prema tekstu Nacrta).

3.3. Pojedinačna procjena

Kazneno djelo samo je po sebi traumatičan događaj za žrtvu. Međutim, ovisno o osobnim karakteristikama žrtve, okolnostima počinjenja kaznenog djela, vrsti i naravi kaznenog djela, posljedice kaznenog djela za žrtvu mogu znatno varirati. Te se posljedice mogu dodatno pogoršati kroz sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku. Zato moderni kaznenopravni sustavi uspostavljaju mehanizme kojima se osigurava da žrtve, osobito one najranjivije, ne doživljavaju nove traume kroz sudjelovanje u postupcima kaznenog pravosuđa. Kako bi se moglo ustanoviti koje od žrtava imaju potrebu za takvim posebnim zaštitnim mjerama i kako bi se moglo odlučiti koje su to posebne zaštitne mjere koje su u pojedinom slučaju odgovarajuće, Direktiva uspostavlja obvezni postupak pojedinačne procjene svake žrtve. Uvođenje takva pojedinačnog postupka procjene za svaku žrtvu kaznenog djela, kao minimalnog standarda na cijelom teritoriju EU-a, smatra se jednim od najvažnijih dosega Direktive.⁸⁰

⁷⁸ Nacrt, str. 6.

⁷⁹ U odnosu na preuzimanje kaznenog progona od strane žrtve valja napomenuti da su države članice Direktivom obvezane u nacionalnim pravnim sustavima za žrtve osigurati pravo na preispitivanje odluke o nepoduzimanju kaznenog progona (*right to review of a decision not to prosecute*). To se pravo u hrvatskom pravnom sustavu ostvaruje upravo kroz mogućnost preuzimanja kaznenog progona od strane žrtve. Ipak, dvojbena je li ovaj oblik kontrole nad odlukom o nepoduzimanju kaznenog progona u skladu s odredbama Direktive. Naime on žrtvi nameće obveze u pogledu utroška novca, vremena i ostalog. V. Guidance Document, str. 31.

⁸⁰ Guidance Document, str. 44.

Način provođenja postupka pojedinačne procjene propisan je u čl. 22. Direktive, dok se popis posebnih zaštitnih mjera koje se primjenjuju prema žrtvama u odnosu na koje je u pojedinačnom postupku procjene utvrđena potreba primjene takvih mjera nalazi u čl. 23. i 24. Direktive. U svrhu transponiranja tih odredaba u hrvatski pravni sustav u ZKP su unesene nove odredbe čl. 44. i čl. 45. st. 5. ZKP-a prema tekstu Nacrta.

Osnovni problem s kojim se radna skupina suočila vezano uz transponiranje navedenih odredaba u naš pravni sustav bio je određivanje tijela koje će biti nadležno za provođenje takve pojedinačne procjene. Naime, kako je uvodno kazano, pojedinačna procjena provodi se kako bi se ocijenilo postoje li kod žrtve, s obzirom na njezinu ranjivost, posebne potrebe zaštite vezano uz njezino sudjelovanje u kaznenom postupku. Temelj za provođenje takve procjene jesu osobne karakteristike žrtve, ali i vrsta i narav kaznenog djela i okolnosti njegova počinjenja. Kod nekih će kaznenih djela za provođenje pojedinačne procjene žrtve biti dovoljno obaviti s njom jednostavni razgovor. Međutim kod nekih će težih kaznenih djela, primjerice kaznenih djela nasilja, biti potrebno provesti obuhvatnije istraživanje, koje će, prema potrebi, uključivati sudjelovanje psihologa ili druge stručne osobe. Iskustva iz drugih zemalja pokazuju da su za provođenje pojedinačne procjene najkompetentniji policija i službe za potporu žrtava.⁸¹ U Nacrt je ušla odredba prema kojoj je za provođenje pojedinačne procjene nadležno tijelo koje provodi ispitivanje⁸² žrtve (policija, državni odvjetnik, sud), u suradnji s tijelima, službama ili ustanovama za pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela⁸³ (čl. 44. st. 1. ZKP-a prema tekstu Nacrta). Treba uzeti da će pojedinačnu procjenu u praksi u prvom redu provoditi policija, ali da se u tom slučaju neće raditi o nekoj temeljitoj pojedinačnoj procjeni. Policijski službenik koji prvi dođe u kontakt sa žrtvom provest će pojedinačnu procjenu, a ako utvrdi da postoji potreba za detaljnijim tretmanom žrtve prije donošenja odluke o posebnim zaštitnim mjerama, žrtvu će, radi provođenja pojedinačne procjene, uputiti službama za potporu žrtvama kaznenih djela. U poziciji da provode pojedinačnu procjenu mogu se, dakako, naći i državni odvjetnik i sud, kako tijekom istrage, tako i tijekom nekog kasnijeg postupnog stadija.⁸⁴ Kako će konkretno pojedinačna procjena žrtve izgledati, bit će propisano podzakonskim aktom koji će donijeti ministar nadležan za poslove pravosuđa u suradnji s ministrom nadležnim za unutarnje poslove (čl. 44. st. 6. ZKP-a prema tekstu Nacrta).

⁸¹ *Ibid.*, str. 45.

⁸² S obzirom na to da ni ovdje ne treba praviti razliku između formalnog i neformalnog ispitivanja žrtve, bilo bi bolje da se i u ovoj odredbi koristi izraz „saslušanje“, a ne „ispitivanje“. V. *supra* 3. 2. 3.

⁸³ Bilo bi bolje da se i ovdje govori samo o službama za potporu žrtvama kaznenih djela. V. *supra* 3. 2. 1.

⁸⁴ Guidance Document, str. 45.

Ako se utvrdi da u odnosu na žrtvu postoje posebne potrebe zaštite, u sljedećem se koraku mora odlučiti o primjeni posebnih zaštitnih mjera. Direktiva propisuje koje zaštitne mjere moraju u nacionalnim pravnim sustavima biti dostupne (posebno za sve ranjive žrtve, čl. 23., a posebno za djecu, čl. 24.). Tako tijekom istraživanja kaznenog djela mora biti moguće da se saslušanje žrtve provodi u prostorijama određenim ili prilagođenim za tu svrhu, da saslušanje provode stručnjaci koji su za to osposobljeni, da žrtvu uvijek saslušava ista osoba te da saslušanje žrtava određenih kaznenih djela provodi osoba istog spola (čl. 23. st. 2. Direktive). Drugi set posebnih zaštitnih mjera mora biti dostupan tijekom postupka pred sudom (čl. 23. st. 3. Direktive).⁸⁵ Vezano uz posebne zaštitne mjere, potrebno je napomenuti da se u pojedinom slučaju ne mora koristiti nijedna zaštitna mjera, ali da je isto tako moguće da se u pojedinom slučaju koriste sve. One u nacionalnim pravnim sustavima moraju biti dostupne, a koristit će se samo ako pojedinačna procjena pokaže da su potrebne te ako je njihovo korištenje u pojedinom slučaju određeno, bez štete za prava obrane i u skladu s pravilima sudske diskrecije (čl. 23. st. 1. Direktive).⁸⁶

3.4. Pravo oštećenika na tumačenje i prevođenje

U našem ZKP-u nedavno su izvršene važne izmjene kako bi se u naš pravni sustav transponirale odredbe Direktive 2010/64/EU od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku.⁸⁷ Ta je Direktiva usmjerena na jačanje prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku,⁸⁸ pa su kroz njezino transponiranje u naš pravni sustav ojačana prava

⁸⁵ Tako moraju biti dostupne mjere kojima se na primjeren način (uključujući i korištenje komunikacijske tehnologije) izbjegava vizualni kontakt između žrtve i okrivljenika (pa i tijekom svjedočenja žrtve), mjere kojima se osigurava da se žrtva može ispitati, a da ne bude fizički prisutna u sudnici (također kroz korištenje komunikacijske tehnologije), mjere kojima se izbjegava nepotrebno ispitivanje koje se odnosi na strogo osobni život žrtve, koji nije u vezi s kaznenim djelom, mjere za isključenje javnosti s rasprave.

⁸⁶ U tom smislu čini se da odredba čl. 45. st. 5. ZKP-a prema Nacrtu, kojom se u hrvatski pravni sustav transponiraju odredbe Direktive o posebnim mjerama zaštite za ranjive žrtve, nije dovoljno precizna. U toj se odredbi kaže kako žrtve u odnosu na koje su utvrđene posebne potrebe zaštite imaju određena prava, koja su nabrojena u šest točaka. Međutim jedino pravo koje te osobe imaju jest pravo da se prema njima primijene posebne mjere zaštite. O primjeni tih posebnih mjera zaštite odlučuje za to nadležno tijelo u skladu s pravilima sudske diskrecije i na način da se pri tom ne ugroze prava obrane u kaznenom postupku. Prilikom odlučivanja o primjeni posebnih mjera zaštite u obzir se trebaju uzeti i želje žrtve. V. Proposal, str. 10-11, Guidance Document, str. 46.

⁸⁷ SL L 280, 26. 10. 2010.

⁸⁸ Ona je samo jedna od mjera koje su na razini EU-a usvojene (ili se nalaze u postupku usvajanja) u cilju jačanja prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku, v. Resolu-

osumnjčenika i okrivljenika na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku, i to kroz izmjene čl. 8. ZKP-a.⁸⁹ Direktiva o pravima žrtava obvezuje Republiku Hrvatsku, u svojem čl. 7., na detaljnije reguliranje prava žrtve kaznenog djela na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku. Radi se o odredbi Direktive čije transponiranje može imati važne posljedice za proračune tijela našega kaznenopravnog sustava,⁹⁰ pa je radna skupina prilikom transponiranja tih odredaba nastojala osnažiti prava žrtve na tumačenje i prevođenje u postupku, ali pri tom ne izgubiti iz vida ni interese urednog poslovanja naših pravosudnih tijela. Kao osnova za izgradnju takva „uravnoteženog“ pristupa prema pravu žrtve na tumačenje i prevođenje u kaznenom postupku radnoj je skupini poslužilo ograničenje koje omogućuje sama Direktiva, a prema kojem je pravo žrtve na tumačenje i prevođenje ovisno o njezinoj ulozi u odnosnom kaznenopravnom sustavu. Kao što je prije u radu kazano, u odnosu na hrvatski pravni sustav to znači ograničenje određenih prava samo na one žrtve koje u kaznenom postupku sudjeluju u ulozi oštećenika (v. *supra* 3. 1. 2.).

Prije svega, valja razlikovati pravo na tumačenje i pravo na prevođenje. Pod tumačenjem se misli na usmeno prevođenje izgovorene riječi. Pod prevođenjem se misli na pisano prevođenje napisane riječi. U odnosu na kazneni postupak, tumačenje se odnosi na usmenu komunikaciju između žrtve, tijela kaznenog postupka i drugih sudionika u postupku, a prevođenje na pisane akte tijela kaznenog postupka, dokazni materijal u pisanom obliku i drugi pisani materijal koji može biti od interesa za kazneni postupak.

U odnosu na tumačenje Direktiva propisuje da žrtva kaznenog djela koja ne razumije ili ne govori jezik kaznenog postupka ima, u skladu sa svojom ulogom u odnosnom kaznenopravnom sustavu, na vlastiti zahtjev i besplatno, pravo na tumačenje, barem tijekom saslušanja ili ispitivanja pred istražnim ili pravosudnim tijelima, uključujući i policijska, i tijekom sudskih i drugih interimnih ročišta, u svrhu aktivnog sudjelovanja u njima (čl. 7. st. 1. Direktive). Radna je skupina smatrala da je navedena odredba djelomično već transponirana u naš pravni sustav kroz čl. 8. st. 3. ZKP-a.⁹¹ Kako bi se potpuno transponirala, uvedena je u Nacrt nova odredba, prema kojoj oštećenik ima pravo na usmeno prevođenje tijekom njegova saslušanja ili ispitivanja kao svjedoka te

tion of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings, OJ C 295, 4. 12. 2009.

⁸⁹ V. čl. 7. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku od 29. studenog 2013., NN 145/13. Za tumačenje navedene odredbe, v. Kos, Damir; Nola, Sanja (ur.), *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori kaznenog postupovnog prava*, Narodne novine, Zagreb, 2014, str. 10.

⁹⁰ Guidance Document, str. 21.

⁹¹ U odnosu na onu žrtvu koja ne sudjeluje u kaznenom postupku u ulozi oštećenika, v. Nacrt, str. 55.

kad je prevođenje potrebno za oštećenikovo aktivno sudjelovanje na raspravi (čl. 52. st. 4. ZKP-a prema tekstu Nacrta).⁹²

Za naš su pravni sustav izazovnije odredbe Direktive koje se odnose na pravo žrtve na prevođenje. Prema čl. 7. st. 3. Direktive žrtva koja ne razumije ili ne govori jezik kaznenog postupka ima, u skladu sa svojom ulogom u odnosnom kaznenopravnom sustavu, pravo na prevođenje na jezik koji razumije informacija nužnih za ostvarivanje njezinih prava u kaznenom postupku u mjeri u kojoj su te informacije dostupne žrtvi. Takvo prevođenje odnosi se minimalno na odluku kojom se okončava kazneni postupak u odnosu na djelo koje je počinjeno prema žrtvi i, na zahtjev žrtve, na razloge ili kratki sažetak razloga takve odluke. Nadalje, prema čl. 7. st. 5., žrtva ima pravo podnijeti obrazloženi zahtjev da se određene informacije proglašene nužnima (za ostvarivanje njezinih prava u kaznenom postupku). U Nacrtu je predloženo transponiranje te odredbe kroz čl. 52. st. 1.-2. ZKP-a prema tekstu Nacrta. Najvažnije u odnosu na tu odredbu jest da je njezina primjena, u skladu s mogućnošću otvorenom Direktivom, ograničena samo na oštećenika. To znači da se ta odredba ne odnosi na one žrtve kaznenih djela koje ne sudjeluju u kaznenom postupku u svojstvu oštećenika.

Vezano uz odredbe o pravu žrtve na tumačenje i prevođenje, u ZKP treba transponirati i odredbe Direktive o pravu na preispitivanje odluke kojom se odbija zahtjev žrtve za tumačenje i prevođenje (čl. 7. st. 7. Direktive). Prema toj odredbi nadležno tijelo o zahtjevu žrtve za tumačenjem i prevođenjem mora donijeti odluku i ta odluka mora biti podložna preispitivanju. U odnosu na pravo na prevođenje i tumačenje ta je odredba u Nacrt transponirana kroz pravo oštećenika na podnošenje žalbe protiv rješenja kojim se odbija zahtjev oštećenika za usmeno ili pisano prevođenje (čl. 52. st. 3. ZKP-a prema tekstu Nacrta).

4. ZAKLJUČAK

Pod utjecajem međunarodnog prava, a posebno kaznenog prava EU-a, pravni položaj žrtve kaznenog djela sustavno jača. U odnosu na prava žrtve kaznenog djela moguće je uočiti dvije tendencije. Prva se odnosi na jačanje mehanizama kojima se žrtvi kaznenog djela nastoji omogućiti da se lakše nosi s posljedicama kaznenog djela. U odnosu na tu tendenciju u osnovi stoji pri-

⁹² Čini se da ni ova odredba Nacrta nije dovoljno precizna. U jednom je dijelu svakako preuska jer odnosi se samo na „aktivno sudjelovanje oštećenika na raspravi“. Prema Direktivi pravo na tumačenje odnosi se minimalno na sudska ročišta i druga interimna ročišta. U sudska i druga interimna ročišta na kojima sudjeluje oštećenik svakako spadaju i sjednica optužnog vijeća i pripremno ročište.

znanje položaja žrtve kaznenog djela, a zatim izgradnja različitih izvanpostupovnih i postupovnih prava kojima se žrtva kaznenog djela štiti od ponovljene i sekundarne viktimizacije, osigurava se naknada štete počinjene kaznenim djelom te pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela. Druga se tendencija odnosi na jačanje uloge žrtve u kaznenom postupku. Žrtva se iz pasivnog sudionika kaznenog postupka, najčešće svjedoka, nastoji pretvoriti u aktivnog sudionika postupka, kojem se jamčenjem različitih procesnih prava osigurava promicanje vlastitih interesa u kaznenom postupku.

Sve se te tendencije odražavaju na položaj žrtve u hrvatskom pravu, pa onda i u hrvatskom kaznenom postupku. Općenito je naš glavni kazneni procesni zakon donošenjem ZKP-a iz 2008. godine postao središnji zakon kojim se uređuju prava žrtve kaznenog djela ne samo u našem kaznenopravnom sustavu nego i u hrvatskom pravnom poretku generalno. U ovom su radu prikazane promjene čije se unošenje u naš kaznenopravni sustav predlaže Nacrtom Prijedloga izmjena i dopuna Zakona o kaznenom postupku iz srpnja 2015., a koje su posljedica transponiranja u naš pravni sustav odredaba Direktive kojima se uspostavljaju minimalni standardi u odnosu na prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela.

U odnosu na ono što je u radu prikazano i analizirano može se zaključiti sljedeće:

1. Predlaže se daljnje jačanje prava žrtava kaznenih djela, što je vidljivo prije svega kroz odredbe kojima se širi katalog prava žrtava kaznenih djela.
2. Daljnje širenje prava žrtava dovodi i do širenja kruga obveza koje za tijela kaznenog postupka nastaju u odnosu na žrtve. To je vidljivo prije svega kroz nove odredbe o obveznom postupku pojedinačne procjene za sve žrtve kaznenih djela.
3. Daljnje jačanje prava žrtava dovelo je u Nacrtu do sužavanja definicije žrtve. Naime daljnje širenje prava žrtava učinilo je jasnim da se velika većina prava žrtava po prirodi stvari ne može odnositi na pravne osobe, pa su pravne osobe isključene iz pojma žrtve. S druge strane uočeno je i da pravne osobe moraju imati određena prava koja imaju žrtve, pa je u tekst Nacrta uveden novi pojam – pojam pravne osobe na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno, kojoj su priznata određena prava koje imaju žrtve kaznenog djela.
4. Jačanje prava žrtve nameće porast troškova kaznenog pravosuđa. To se može zaključiti iz niza odredaba Direktive koje državama članicama nameću obvezu da žrtvama kaznenih djela određene usluge pruže besplatno. Kroz tekst Nacrta svijest je o tome ponajprije došla do izražaja kroz način na koji su transponirane odredbe Direktive o pravu žrtve na tumačenje i prevođenje. Radna je skupina iskoristila mogućnost koju državama članicama pruža Direktiva i pravo na tumačenje i prevođenje

- u opsegu predviđenom Direktivom zajamčila je samo oštećeniku, a ne i svakoj drugoj žrtvi kaznenog djela.
5. Širenje prava žrtava kaznenih djela vezanih uz njihovo sudjelovanje u kaznenom postupku, posebno u odnosu na primjenu posebnih zaštitnih mjera za ranjive žrtve, može dovesti u opasnost ostvarenje nekih temeljnih prava obrane u kaznenom postupku. Primjerice interes žrtve da se kroz postupak ne izlaže opasnostima sekundarne viktimizacije kroz suočavanje s neugodnim pitanjima obrane u očitoj je suprotnosti s temeljnim pravom obrane u kaznenom postupku da se suoči s dokazima na svoju štetu. Stoga je uvijek kod zaštite interesa žrtve u kaznenom postupku potrebno voditi računa o tome da se kroz ostvarenje tog cilja obrani u kaznenom postupku ne nametnu nerazmjerni tereti koji bi kazneni postupak mogli učiniti nepravičnim.
 6. Kroz transponiranje odredaba Direktive očuvane su i dodatno razrađene posebnosti hrvatskog kaznenopravnog sustava koje se odnose na postojanje žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Ako imamo u vidu tendencije koje prate uređenje modernog pravnog položaja žrtve, a koje su iznesene u uvodnom odjeljku zaključka, vidjet ćemo da je uloga žrtve vezana uz prvu, a uloga oštećenika uz drugu tendenciju. Naime žrtvi su zajamčena različita izvanpostupovna i postupovna prava koja joj omogućuju da se brže opravi i lakše nosi s posljedicama kaznenog djela. Kroz preuzimanje uloge oštećenika s druge strane omogućeno joj je da u postupku aktivno promiče vlastite procesne interese.

Summary

THE NEW POSITION OF VICTIM IN THE CRIMINAL PROCEDURE: REGARDING THE OBLIGATION TO TRANSPOSE THE PROVISIONS OF DIRECTIVE 2012/29/EU INTO THE CROATIAN CRIMINAL PROCEDURAL ORDER

This article analyses the provisions of the Draft Proposal of the Act on Amendments to the Croatian Criminal Procedure Act, which were proposed in order to transpose the provisions of the Directive establishing minimum standards for rights, support and protection of victims of crime. After the introduction, the author gives an overview of the development and current status of rights of victims of crime in EU criminal law. The overview justifies the assessment that EU criminal law is a law of victims of crime. Special attention is devoted to the provisions of the Directive. The central part of the article presents and analyses the provisions of the Draft Proposal which relate to victims of crime. The following issues are analysed in detail: the new definition of victim of crime, new rights for victims of crime, the mandatory individual assessment procedure and the interpretation and translation rights for the injured party. In the conclusion, the appropriateness of the proposed amendments is looked at through the lens of modern trends in the development of the legal status of victims of crime and its relation to the rights of other participants in the criminal procedure, especially the accused and his/her defence rights.